

arkivrapport

Fornlämning 231:1, Hotellet 15, 26 & Väster 1:1, Nyköpings socken & kommun, Södermanlands län. Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning.

Patrik Gustafsson Gillbrand

Sammanfattning

Sörmlands Arkeologi AB har under perioden 2018-05-10 – 2018-07-31 utfört en arkeologisk undersökning i form av en schaktningsövervakning inom fornlämning 231:1 (stadslager), fastigheterna Hotellet 15, 26 och Väster 1:1, Nyköpings kommun, Södermanlands län. Undersökningen genomfördes med anledning av att Vattenfall Eldistribution AB planerade att anlägga ny elledning samt ersätta en befintlig nätstation inom ovan rubricerade område.

Det övervakade schaktet var cirka 137 meter långt, 1 meter brett, 0,5-1,55 meter djupt och gick genom Västra Skolans gårdsplan samt i Brunnsgatan. Schaktet för den nya nätstationen var cirka 6x5 meter stort och cirka 0,3 meter djupt. I den västra delen av ledningsschaktet, på skolgården, påträffades en mur som utifrån fyndmaterial och stratigrafi daterades till 1600-talets andra hälft. Några meter österut framkom ytterligare en mur av spräckta stenar med borrhål som daterades till 1800-1900-tal. Öster därom framträdde ett raseringslager i schaktet i form av sot, kol, tegelkross samt föremål från 1700-tal. I anslutning till Brunnsgatan påträffades en yta med kullersten som daterades till 1700-tal. I Brunnsgatan framkom bergskross alternativt berg och i schaktet för nätstationen fanns endast fyllnadsmassor av sand och grus.

Inledning

I enlighet med länsstyrelsens beslut (1st dnr 431-7776-2017) har Sörmlands Arkeologi AB utfört en arkeologisk undersökning i form av en schaktningsövervakning inom fornlämning 231:1 (stadslager), fastigheterna Hotellet 15, 26 och Väster 1:1, Nyköpings kommun, Södermanlands län (bilaga 1-3). Fältarbetet genomfördes under perioden 2018-05-10 – 2018-07-31. Projektledare samt fält- och rapportansvarig var Patrik Gustafsson Gillbrand, arkeolog vid Sörmlands Arkeologi AB.

Den arkeologiska undersökningen genomfördes med anledning av att Vattenfall Eldistribution AB planerade att anlägga ny elledning och ersätta befintlig nätstation inom ovan rubricerade område. Arbetsföretaget berörde fornlämningen Nyköping 231:1. Fornlämningen utgörs av stadslager från Nyköpings stad som består av fynd, kulturlager och bebyggelse lämningar från medeltid till modern tid.

Elledningen planerades att läggas ned i ett cirka 1 meter brett och 0,5-0,7 meter djupt schakt. Den befintliga nätstationen skulle ersättas med en ny nätstation på en intilliggande plats.

Länsstyrelsen i Södermanlands län fattade därför, med stöd av 2 kap 13§ i Kulturmiljölagen (1988:950), beslut om en arkeologisk undersökning i form av en schaktningsövervakning i samband med de planerade markningreppen. Ansvarig för kostnaden var Vattenfall Eldistribution AB.

Det berörda området var beläget i den nordvästra delen av centrala Nyköping, på en höjd över havet om cirka 11-14 meter. Undersökningsområdet utgjordes i huvudsak av en asfalterad skolgård (Västra skolan) samt gatumiljö (Brunnsgatan).

I närområdet till den aktuella ytan har det tidigare genomförts ett flertal olika arkeologiska undersökningar och iakttagelser (bilaga 4). Söder om undersökningsområdet finns en uppgift med osäkert läge om påträffade skelettdelar (SMA, SR19) samt en uppgift om ett lösfynd i form av en valvribba av kalksten (SR18). Fyndomständigheterna är dock oklara. Sydväst om Hotellet 15 har timrade brunnar daterade till 1500-talet påträffats i samband med schaktövervakning år 1975 (SR20:1-3). År 1985 genomfördes en arkeologisk undersökning inför byggnationen av varuhuset Åhléns, beläget sydväst om det aktuella ledningsschaktet. Resultatet var magert och området bedömdes som ett utkantsområde till stadskärnan under nyare tid (SR81). I Brunnsgatan genomfördes en arkeologisk undersökning år 1982. Vid insatsen påträffades djurben och keramik från medeltid och nyare tid. De dokumenterade kulturlagren var i genomsnitt en meter tjocka (SR82). I ett intilliggande schakt, också det i Brunnsgatan, påträffades år 1992 ett trägolv samt en avfallsgrop. Lämningarna daterades genom ett myntfynd till 1600-talets första hälft (SR169a, Persson 1994). År 1992 genomfördes en större undersökning inom det närliggande kvarteret Gripen. Här framkom omfattande bebyggelselämningar, rester av huskonstruktioner och upptill metertjocka kulturlager. Lämningarna daterades genom fyndmaterialet till 1600-1700-tal (SR175, Persson 1997).

År 2017 genomfördes en arkeologisk förundersökning inom Hotellet 26 inför uppförande av ny hotellbyggnad. I samband med förundersökningen påträffades en yta med bevarade huskonstruktioner samt kulturlager som var drygt 0,5 meter tjocka från 1600- och 1700-talet. Lämningarna var belägna i den nordöstra delen av fastigheten. I övriga delar framkom mestadels berg under utfyllnadslagren. Stora delar av området befanns även vara urschaktade i samband med sentida markarbeten i form av en nedgrävd kulvert och olika tillbyggnader. Det fanns dock bebyggelselämningar från 1800-talet (Gustafsson Gillbrand & Norberg 2017). Förundersökningen efterföljdes av en arkeologisk undersökning av den nordöstra delen av fastigheten. Inom ytan undersöktes och dokumenterades flera bebyggelselämningar med tillhörande kulturlager från 1500-, 1600- och 1700-tal (Gustafsson Gillbrand, i manus).

Syfte & målsättning

Det huvudsakliga syftet med den arkeologiska undersökningen var att löpande undersöka och dokumentera de delar av fornlämningen som berördes samt att tillvarata fynd.

Genomförande

Vid det aktuella arbetstillfället var samtliga ytor asfalterade och inledningsvis sågades asfalten upp innan schaktningen kunde påbörjas. Schaktningsövervakningen genomfördes parallellt med ledningsarbetet. Schaktet för den nya nätstationen var cirka 6x5 meter stort och cirka 0,3 meter djupt. Det övervakade ledningsschaktet gick genom Västra skolans gårdsplan (SV-NÖ) samt i Brunnsgatan (NNV-SSÖ). Schaktet var cirka 137 meter långt, 1 meter brett och 0,5-1,55 meter djupt. Det grävdes skiktvis ned till det djup som arbetsföretaget var i behov av och öppnade ytor rensades kontinuerligt för hand. Schakt och konstruktioner mättes in med RTK GPS och beskrevs i text. Ett representativt urval av översikter och detaljer samt schakt fotodokumenterades. Inga fynd samlades in.

Resultat

Undersökningsområdet var beläget på krönet av och i sydslutningen till ett höjdparti (Kapellberget). Under den borttagna asfalten fanns ett 0,3-1 meter tjockt utfyllnadslager av sand och grus i schaktet. Som komplement till redogörelsen nedan hänvisas till bilaga 5, 9 och 10.

I schaktet för den nya nätstationen framkom endast fyllnadsmassor av grus.

I den västra delen av ledningsschaktet som berörde skolgården, påträffades en knappt meterbred mur (NNV-SSÖ) på ett djup om cirka 1,1 meter (A1). Vid undersökningen av muren påträffades föremål i form av yngre rödgods, stengods och kritpipor. Muren vilade på undergrunden som bestod av grå silt. Utifrån fyndmaterial och stratigrafi daterades A1 till 1600-talets andra hälft. Två meter öster därom, cirka 0,5 meter under markytan, framkom ytterligare en mur (NNV-SSÖ), cirka 0,7 meter bred, uppbyggd av spräckta stenar med borrhål (A2). Lämningen bör utifrån dess uppbyggnad och material vara från 1800-1900-tal. Strax nordöst om A2 fanns ett stenblock, som

var cirka 1 meter stort, med oklar funktion. Cirka 7 meter öster om blocket, 0,7 meter under dagens markyta, framträdde ett raseringslager som var 7 meter långt i hela schaktets bredd (A3). Lagret bestod av sot, kol och tegelkross samt innehöll föremål från 1700-tal. Cirka 8 meter nordöst om A3 framkom berg i dagen. I anslutning till Brunnsgatan påträffades, på ett djup om cirka 0,7 meter under markytan, en 2 meter stor yta med kullersten (A4). På stenläggningen framkom rikligt med fynd i form av yngre rödgods, fajans och kritpipor från 1700-tal. I Brunnsgatan framkom endast utfyllnadslager av bergkross samt ett parti med berg.

Sammanfattande diskussion

Genom schaktövervakningen har det konstaterats att det finns relativt välbevarade lämningar i form av kulturlager och bebyggelselämningar från 1600-1800-tal inom Västra Skolans gård.

Enligt den äldsta stadsplanen, med ursprung i medeltiden, låg det aktuella området i utkanten av den reglerade stadskärnan (bilaga 4 & 8, LMS akt nr C57-1:1). De utritade kvarteren kring undersökningsområdet ger intryck av att ha anpassats till det så kallade Kapellberget. Området väster och söder om berget utgjordes av kvartersmark, medan resterande yta bestod av berg. Enligt äldre uppgifter har namnet Kapellberget sitt ursprung i att det här ska ha legat ett mindre kapell under katolsk tid, möjligen med namnet S:t Katarina (Hornberg 1984, s. 143ff, Sundler 1967, s. 65). I samband med markarbeten på Stora Hotelllets bakgård på 1940-talet framkom skelett efter ett tiotal människor (SR19, Hornberg 1984, s. 145). Benen kan indikera på förekomsten av en kyrkogård och ett kapell. Därtill finns en uppgift om att en valvribba av kalksten ska ha påträffats strax norr om Hotellet 26 (SR18). Fyndet kan utgöra ytterligare ett indicium att det funnits ett kapell på berget.

I den nya rätvinkliga stadsplanen från mitten av 1600-talet togs ingen hänsyn till platsens topografi såsom tidigare. Bilden blir tydlig om man tittar på *Geometrisch jordebook Öffver Nyköpings stads Tompt määttningh* från år 1674 (bilaga 7). Här kan man se att schaktets västra del går genom Tomt 16, 2:a stocken, 2:a kvarteret där Johan Persson bodde (NS9). Muren A1 är belägen nära tomtgräns mot tomt 26 och murens riktning sammanfaller med tomtens utformning och bör därför ha uppförts efter eller i samband med den nya planregleringen. Antagandet styrks av att de fynd som påträffades vid undersökningen i huvudsak kan tillskrivas tiden efter 1650.

På en karta över Nyköping från år 1888 kan man se att den aktuella delen av kvarteret hade genomgått stora förändringar mot tidigare (bilaga 6, SMA). Vid 1800-talets andra hälft hade de smala stadstomterna fått ge vika för en parkmiljö med slingrande grusgångar. Därtill hade *Folksskolan för gossar* uppförts intill Brunnsgatan år 1853. Senare, år 1891, tillkom ytterligare en skolbyggnad i form av dagens Västra Skolan (Nyköpings kommun, Byggnadsinventering 2015). På kartan kan man även se att det fanns en ekonomibyggnad strax söder om ledningsschaktet i den sydvästra delen av skolgården. Möjligen utgör den yngre muren (A2) rester efter ytterligare en ekonomibyggnad, som eventuellt uppfördes i samband med Västra Skolans tillkomst år 1891.

Bilagor

- Bilaga 1. Utdrag ur Sverigekartan med undersökningens belägenhet markerad. Skala 1:1 000 000.
- Bilaga 2. Utdrag ur Terrängkartan med den aktuella miljön utmarkerad. Skala 1:50 000.
- Bilaga 3. Utdrag ur StadsGis för Nyköping med kvarternamn och undersökningsområdet utmarkerat.
- Bilaga 4. Utdrag ur StadsGis för Nyköping med det övervakade schaktet i blått samt tidigare undersökningar inom fornlämning Nyköping 231:1 utmarkerade i rött med tillhörande SR nr.
- Bilaga 5. Schaktplan med påträffade lämningar (A 1- A 4) samt topografiska element utmarkerade.
- Bilaga 6. Ledningsschaktet och påträffade lämningar utmarkerade på Karta öfver Nyköping från år 1888.
- Bilaga 7. Ledningsschaktet och påträffade lämningar utmarkerade på *Geometrisch jordebook Öffver Nyköpings stads Tompt määttningh* från år 1674.
- Bilaga 8. Ledningsschaktet och påträffade lämningar utmarkerade på Stadsplanekarta från cirka 1665.
- Bilaga 9. Kontexttabell.
- Bilaga 10. Fotodokumentation.

Referenser

FMIS. Informationssystemet om fornminnen, Riksantikvarieämbetet. Datauttag Södermanlands län (2016-02-20) (www.fmis.raa.se).

Gustafsson Gillbrand, Patrik. I manus. *Kapellberget*. Hotellet 26, Nyköping 231:1, Nyköpings socken och kommun, Södermanlands län. Arkeologisk undersökning. Sörmlands *Arkeologi AB, Rapport 2018:09*. Nyköping.

Gustafsson Gillbrand, Patrik & Norberg, Lars. 2017. *Hotellet 26*. Hotellet 26, Nyköping 231:1, Nyköpings socken och kommun, Södermanlands län. Arkeologisk förundersökning. *Sörmlands Arkeologi AB, Rapport 2017:20*. Nyköping.

Hornberg, Carl-Arne. 1984. *Nyköping. Östersjöns dotter*. Stockholm.

Nyköpings kommun, Byggnadsinventering 2015.

https://kartor.nykoping.se/pdf/custom/Byggnadsinventering/Hotellet_15-2_8538.pdf

https://kartor.nykoping.se/pdf/custom/Byggnadsinventering/Hotellet_15-1_8537.pdf

Persson, Boje. 1994. *Brunnsgatan. VA-ledningar*. Södermanland, Nyköping, RAÄ 231. Arkeologisk förundersökning. RAÄ, *UV-Stockholm, Rapport 1994:71*. Stockholm.

Persson, Boje. 1997. *Bebyggelsen under 1600- och 1700-talet. Kvarteret Gripen*. Södermanland, Nyköping, Knipgränd, Kv Gripen 24, 25 & 29, RAÄ 231. Arkeologisk förundersökning. RAÄ, *UV-Stockholm, Rapport 1997:39*. Stockholm.

Sundler, Johannes. 1967. *Nyköping 1735-1739. Sörmländska handlingar n:r 23*. Utgiven, översatt från latinet och kommenterad av Per Hansson. Nyköping. Arkiv

Terrängkartan, Geografiska Sverigedata (GSD). Kartförlaget, Gävle. 2013. Källa: Lantmäteriet.

Arkiv

Lantmäteristyrelsens arkiv (LMS), Arkivsök.

Akt nr C57-1:1. Stadsplanekarta. Förrättningsman obekant. Förrättningen 1665 (?), Lådakt.

Nyköpings stadsarkiv (NS)

Geometrisch jordebook Öfver Nyköpings stads Tompt määttningh. Upprättad år 1674 av Anders Andersson.

Sörmlands museums arkiv & bibliotek (SMA)

Karta öfver Nyköping. Upprättad år 1888 af Adolf Helander.

SR-GIS 2015, (StadsGis) upprättat av Björn Pettersson, Sörmlands Museum.

Administrativa uppgifter

Projektnummer Sörmlands Arkeologi AB: 1802

Länsstyrelsens dnr: 431-7776-2017

Tid för undersökningen: 2018-05-10 – 2018-07-31

Personal: Patrik Gustafsson Gillbrand

Belägenhet: Belägenhet: 9H 3d, Ekonomisk karta över Sverige. upprättad av Rikets allmänna kartverk.

N (x) 6514317 E (y) 615954

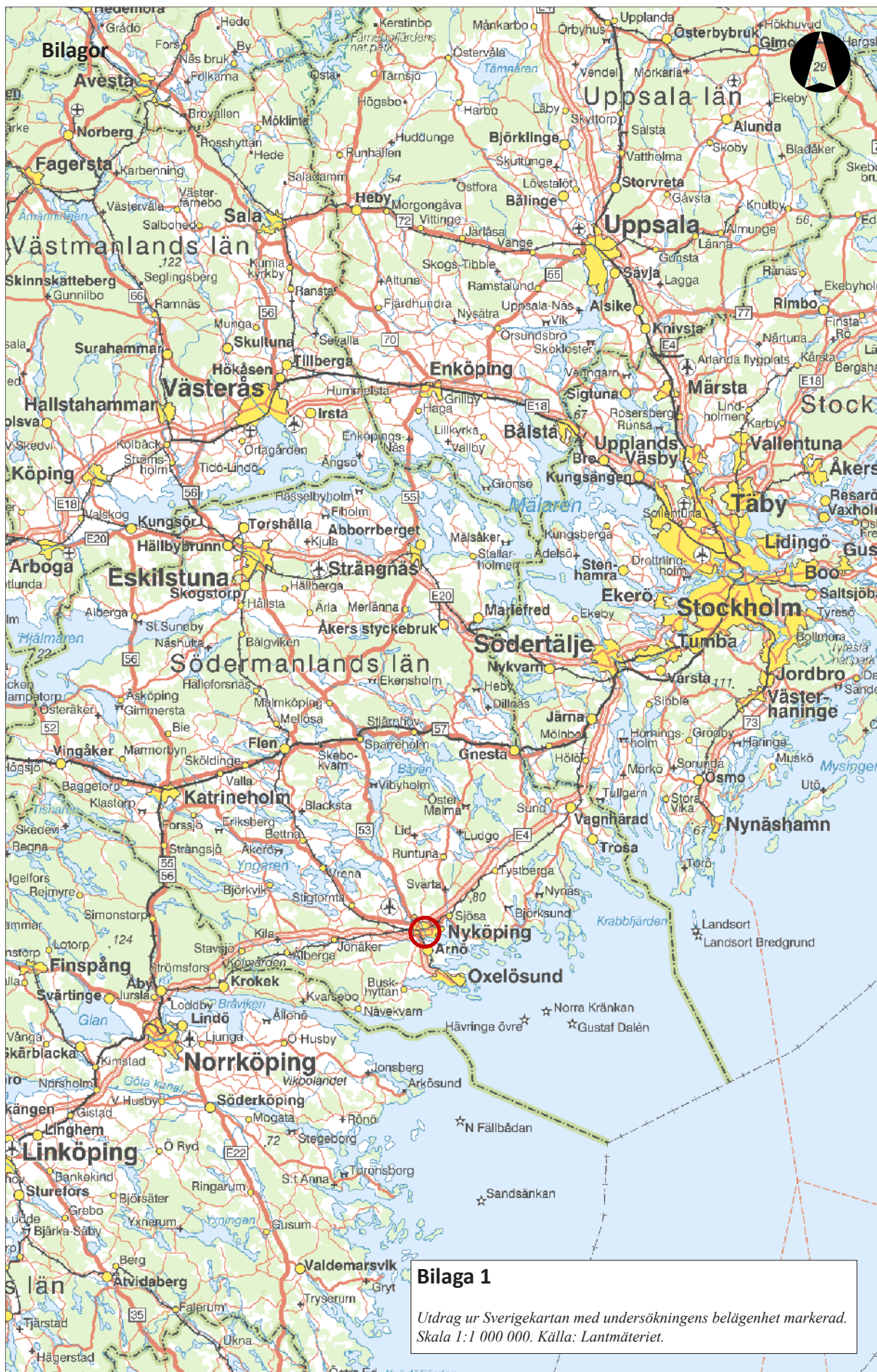
Koordinatsystem: SWEREF 99 TM

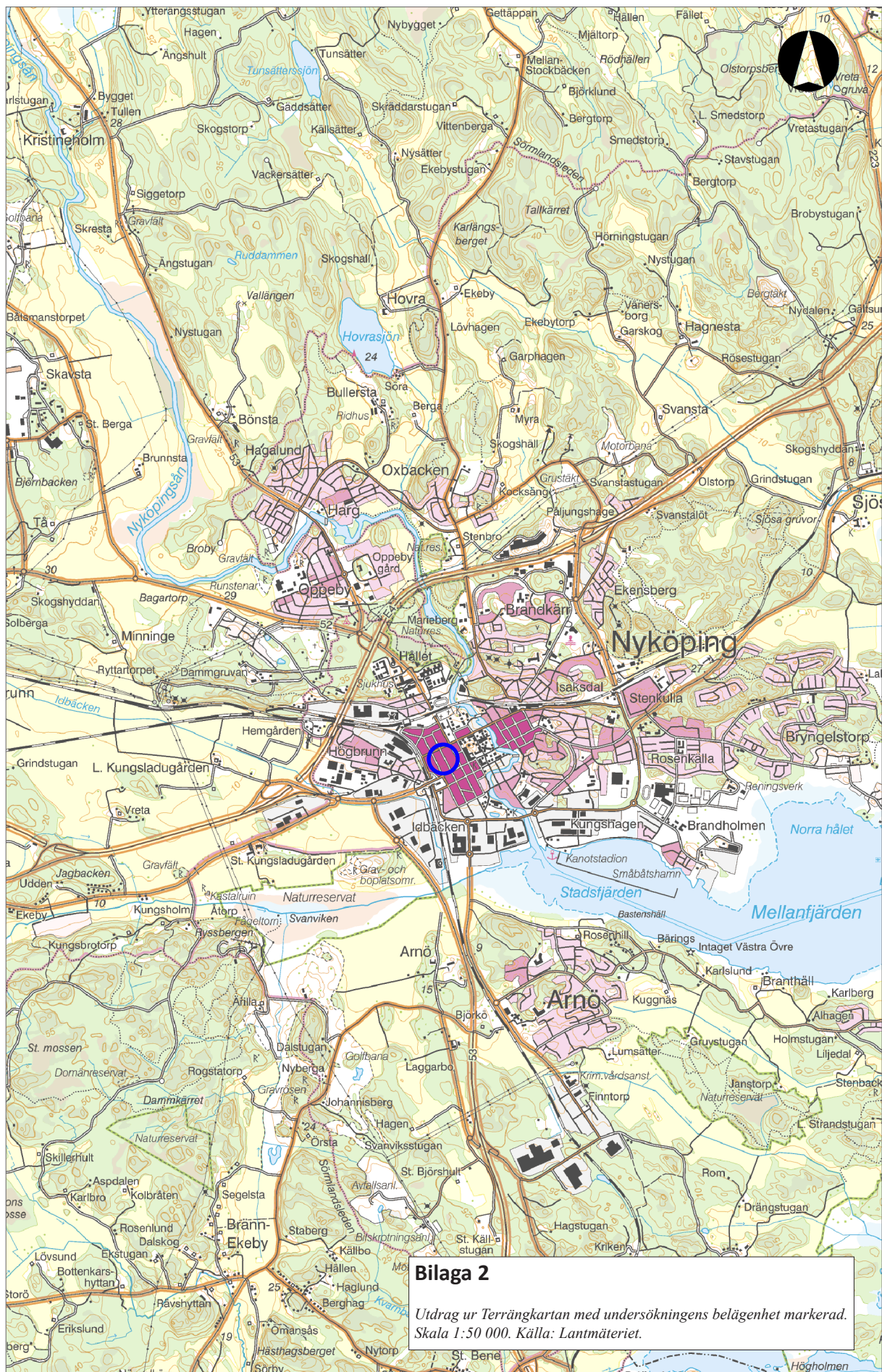
Höjdsystem: RH 2000

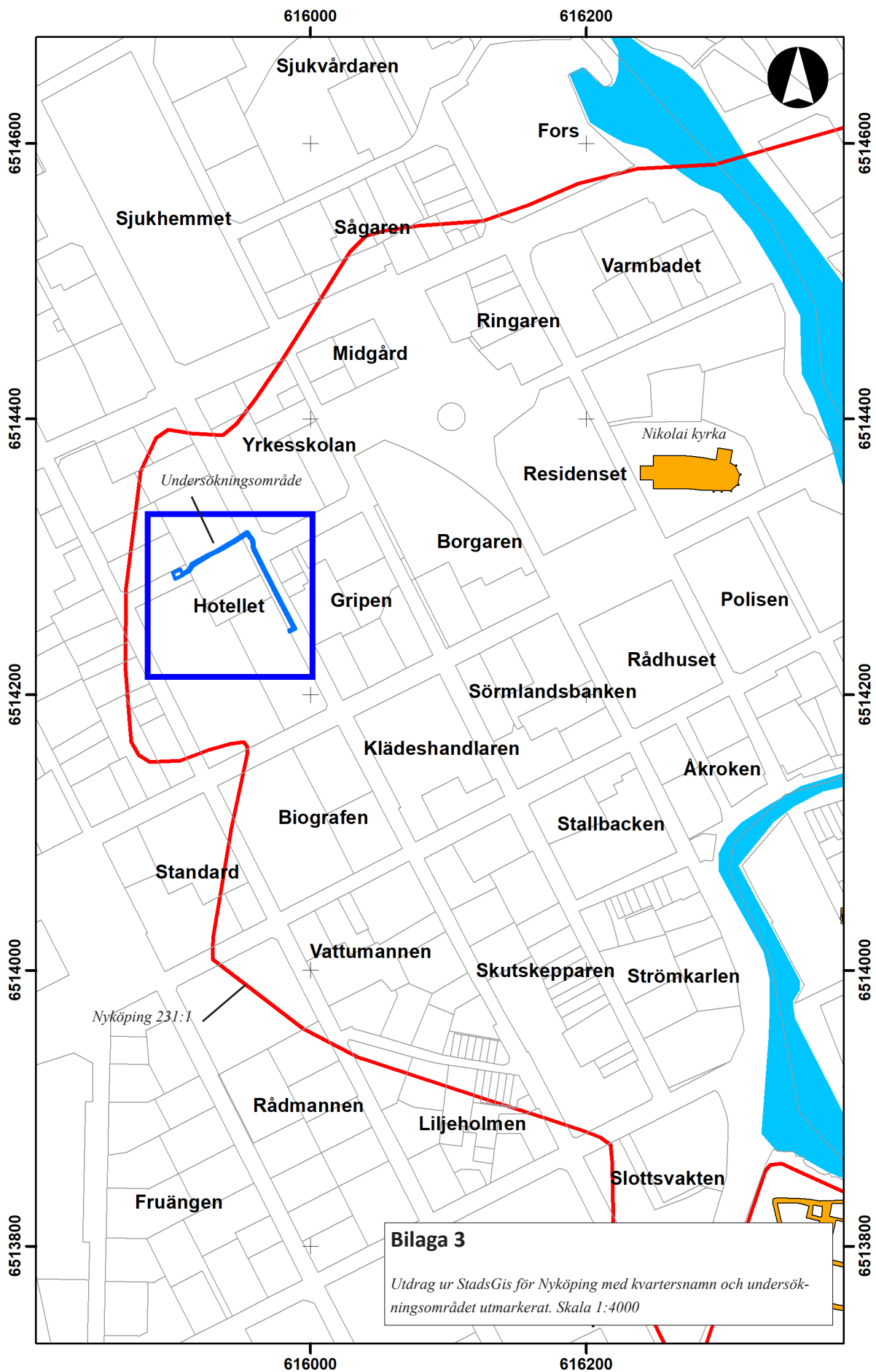
Undersökt yta: 167 m²

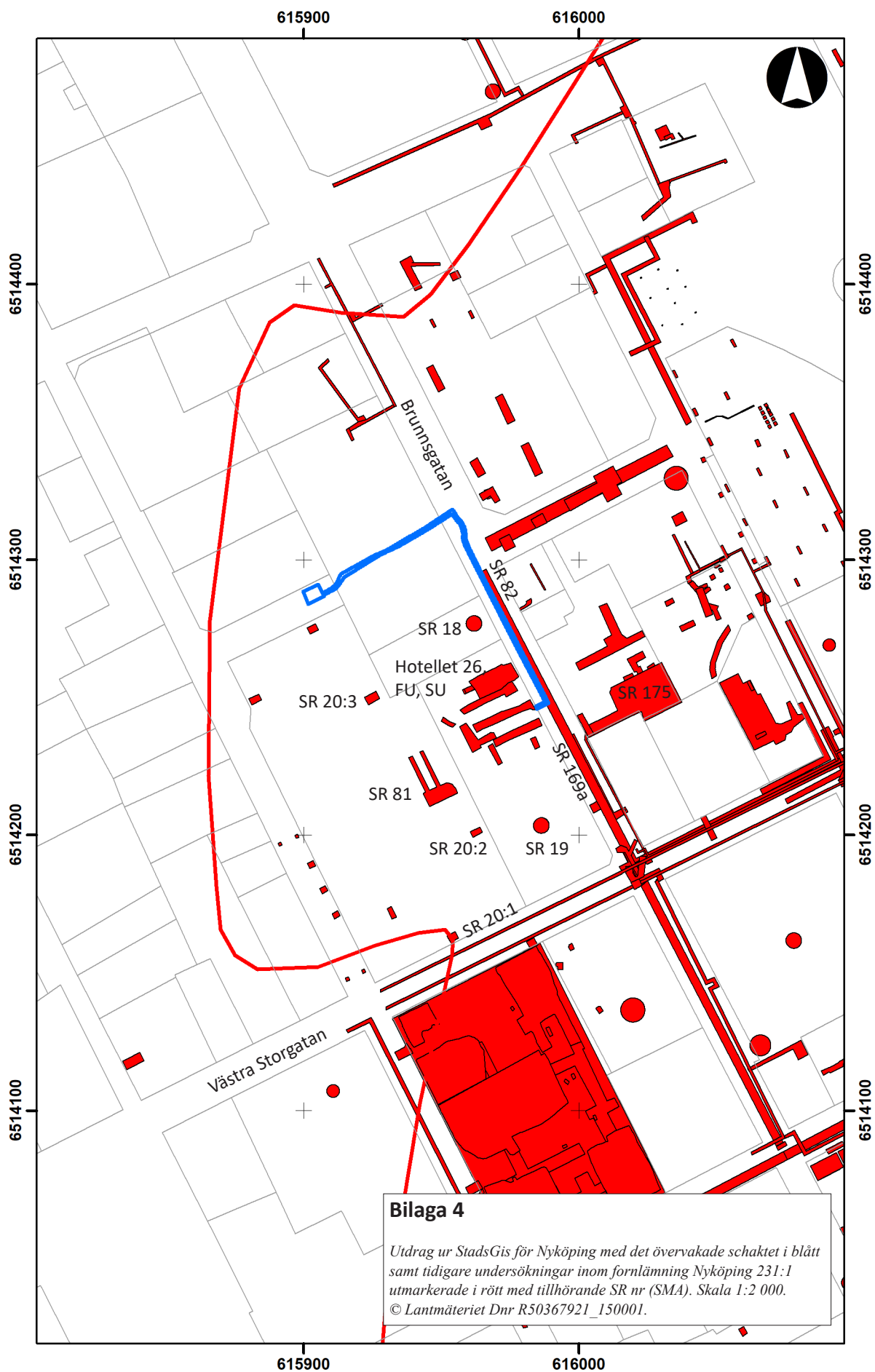
Inget analogt dokumentationsmaterial utöver rapporten föreligger. Digital dokumentation förvaras hos Sörmlands Arkeologi AB i väntan på meddelande från ATA angående rutiner för leverans av digitalt material.

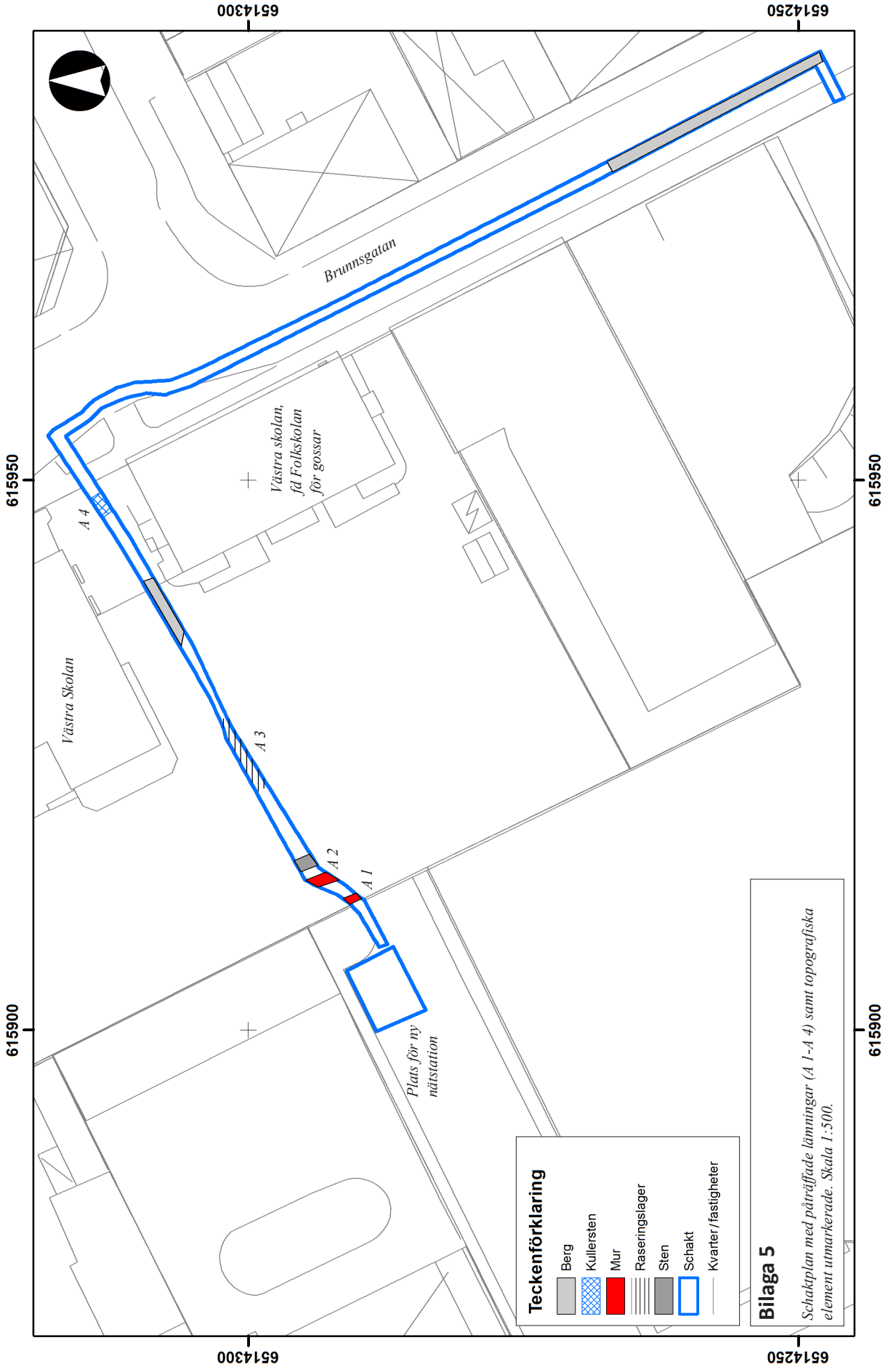
Inga fynd tillvaratogs.

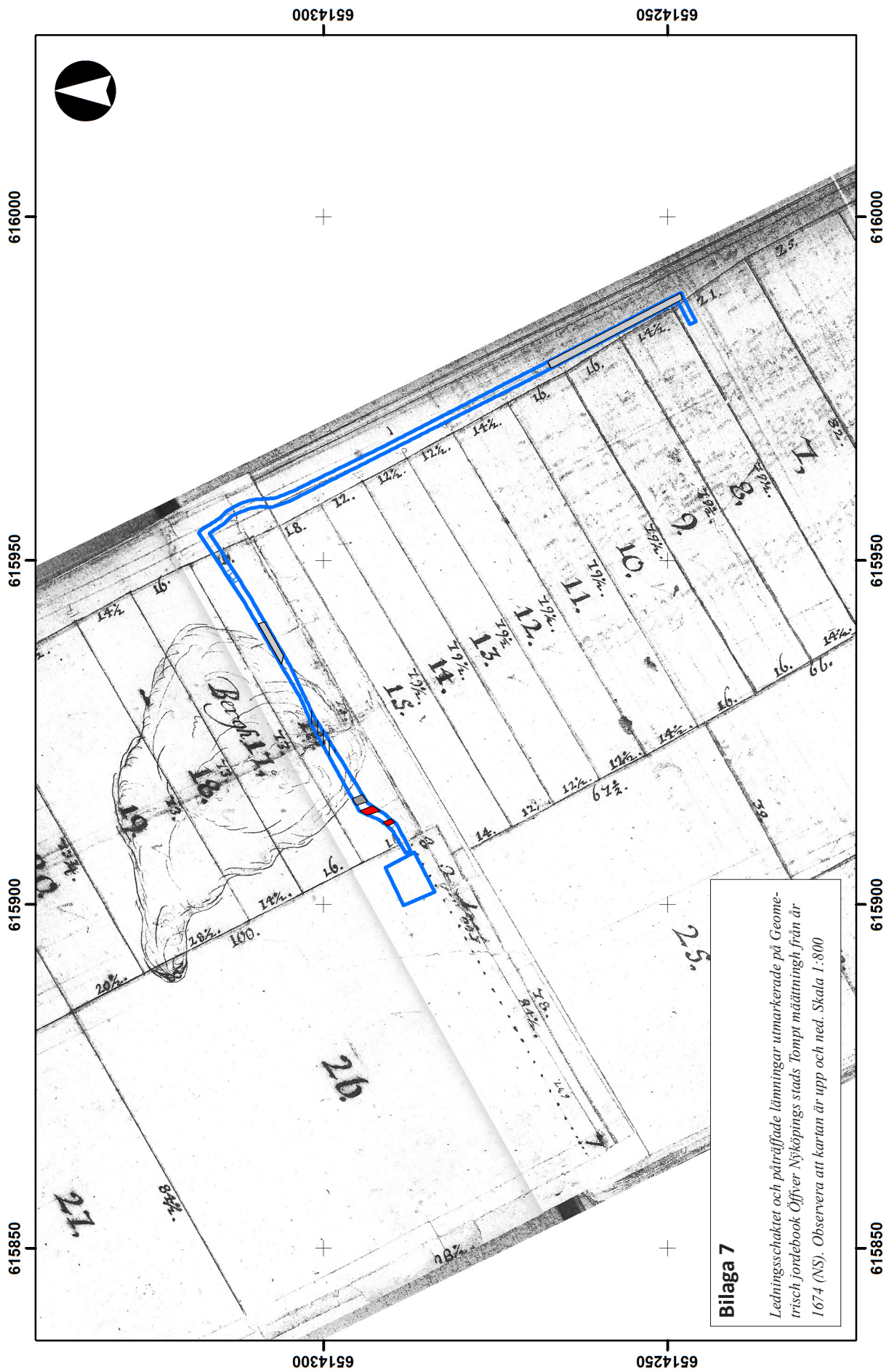

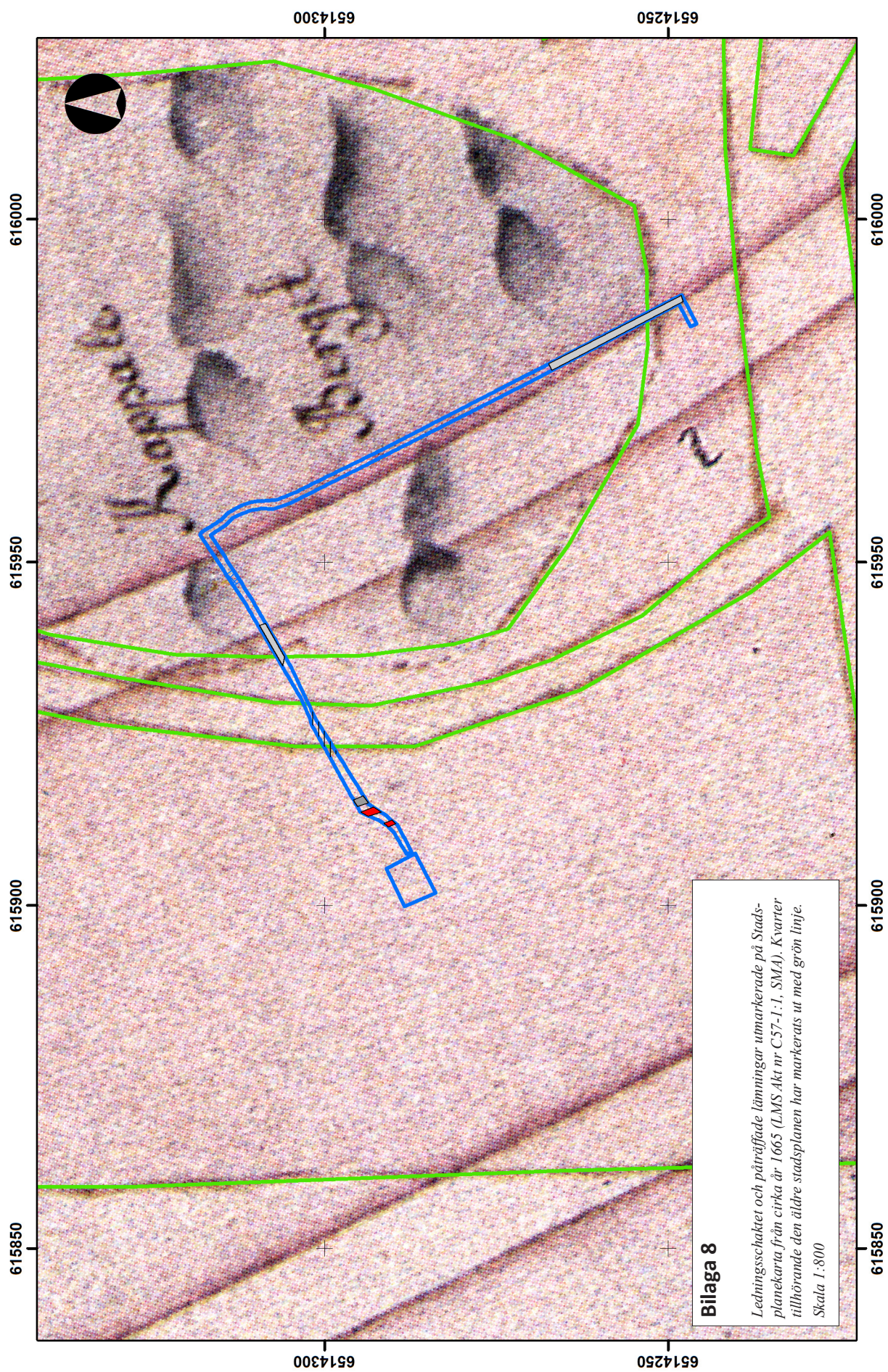

9. Kontexttabell

Kontext	Typ	Storlek (m)	Beskrivning	Anmärkning	Datering	X (mitt)	Y (mitt)	Z-markyta	Z-topp
A1	Mur	0,8 m br	Natursten, 0,15-0,4 m st, tegel med delvis bevarat kalkbruk. BII4, stengods, djurben, kriptipa 1600-tal.	Murbas. Syll?	1600-tal	6514290, 62	615911,95	12,18	11,08
A2	Mur	0,6 m br	Spräckta stenar med borrhål, 0,3-0,7 m st.	Syll?	1800-/1900-tal	6514293,42	615913,71	12,6	12,1
A3	Raseringslager	7 m l	Svart silt med kol, tegelkross. BII4, fjäns, kriptipa 1750, svartglaserat taktegel.		1700-tal	6514300,37	615924,96	13,14	12,34
A4	Stenläggning	2 m l	Rundade stenar, 0,05-0,10 m st. Djurben, BII4, Kriptipa, 1700-tal. Gårdsplan?		1700-tal	6514313,23	615947,8	13,08	12,33

Bilaga 10. Fotodokumentation

Figur 1. Översikt över platsen för ny nätstation innan undersökning. Bilden är tagen från sydväst. Foto: Patrik Gustafsson Gillbrand 2018, Sörmlands Arkeologi AB.

Figur 2. Översikt över den sydvästra delen av skolgården innan undersökning. Bilden är tagen från nordöst. Foto: Patrik Gustafsson Gillbrand 2018, Sörmlands Arkeologi AB.

Figur 3. Översikt över skolgården mot Brunnsgatan i bakgrunden innan undersökning. Bilden är tagen från sydväst. Foto: Patrik Gustafsson Gillbrand 2018, Sörmlands Arkeologi AB.

Figur 4. Översikt över Brunnsgatan mot Västra Storgatan innan undersökning. Bilden är tagen från sydväst. Foto: Patrik Gustafsson Gillbrand 2018, Sörmlands Arkeologi AB.

Figur 5. I schaktet för ny nätstation framkom utfyllnadsmassor av sand och grus. Bilden är tagen från söder. Foto: Patrik Gustafsson Gillbrand 2018, Sörmlands Arkeologi AB.

Figur 6. A1, en mur av natursten och tegel från 1600-talet. Över muren går två ledningar. Bilden är tagen från öster. Foto: Patrik Gustafsson Gillbrand 2018, Sörmlands Arkeologi AB.

Figur 7. A2, mur av spräckta stenar med borrhål från 1800-1900-tal. Bilden är tagen från söder. Foto: Patrik Gustafsson Gillbrand 2018, Sörmlands Arkeologi AB.

Figur 8. A4, stenläggning med kullersten från 1700-talet. Bilden är tagen från nord-öst. Foto: Patrik Gustafsson Gillbrand 2018, Sörmlands Arkeologi AB.

Figur 9. Grävning av ledningsschaktet i Brunnsgatan. I schaktet framkom sprängsten alternativt berg. Bilden är tagen från nordväst. Foto: Patrik Gustafsson Gillbrand 2018, Sörmlands Arkeologi AB.

